

BALKANLAR PREHİSTORYASI

Dünya prehistoryası açısından Türkiye üç kıta arasında ve bu nedenle bu üç kıta arasındaki doğal yolların kavşak noktasında yer alan bir ülkedir. Bu önemli coğrafik konumu nedeniyle Türkiye prehistoryasını iyi anlayabilmek ve Paleolitik Çağ'daki olası insan göçlerini ve Paleolitik kültürlerin dünya üzerindeki dağılımlarının yorumlayabilmek için Türkiye'deki prehistorik araştırmalar kadar, yurdumuza komşu olan bazı ülkelerdeki prehistorik araştırmaları da iyi bilmek ve izlemek gerekir. Bu bağlamda Balkan Ülkelerindeki prehistorik araştırmalar bizim açımızdan önem arz etmektedir.

Bu dersimizde öncelikle Balkan ülkelerinden Bulgaristan, Yunanistan, eski Yugoslavya (Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ) ve Romanya'daki önemli Paleolitik merkezleri ve bu merkezlerde ortaya çıkartılan ve gelişen Paleolitik kültürleri ana hatlarıyla incelemeye çalışacağız. Aslında balkanlar prehistoryası, sadece sözünü ettiğimiz bu ülkelerle sınırlı kalmamalıdır. Zira kültürlerin yayılışları ve birbirleriyle olan ilişkileri ele alındığında ülkeler arasındaki politik sınırlar bizi fazla ilgilendirmemeli ve bir yerde bu sınırların dışına taşmalıdır. Durum böyle olunca, yukarıda adı geçen ülkelerin yanı sıra coğrafik bakımdan bu ülkelere komşu olan Macaristan, eski Çekoslovakya (Çekya ve Slovakya) ve Arnavutluk'da zamanımız elverdiği takdirde bu dersimizde ele alınacaktır.

BULGARİSTAN

Bulgaristan Balkan ülkeleri arasında prehistorya açısından iyi araştırılmış ülkelerin başında gelir ve Paleolitik Çağ ile ilgili araştırmaların tarihi oldukça eskilere uzanır. Bulgaristan Balkanlar ve Rodop Dağları'nın kalkerli yamaçları içine birçok doğal mağara bulunmaktadır ve bu mağaralar içinde de araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaları POPOV adlı bir araştırmacı ile Dorothy Garrod adlı bir bayan araştırmacı birlikte gerçekleştirmişlerdir. Bu araştırmacılardan özellikle Miss Garrod, Bielnogradeviç şehri yakınındaki **Mirzlivka** adlı bir mağarada çalışmıştır. Garrod bu mağarada Moustérien tipte yani Orta Paleolitik'e ait bir endüstrinin varlığını ortaya koymuştur.

Yine karlukovo çevresinde araştırmalar yapan bu araştırmacı **Temnata Douпка** ve **Moravitz** adlarını taşıyan iki mağarada daha araştırmalar yapmış ve her iki mağarada da Üst Paleolitik'in ilk kültürü olan Aurignacien tipte aletler bulmuştur. Temnata'da kazılar devam etmektedir. Bu kazılar yörenin Aurignacien'ine yeni bilgiler katacaktır. Böylece bu araştırmalarla Bulgaristan'da Orta ve Üst Paleolitik kültürlerin varlığı ortaya konmuş oluyordu. Ayrıca Tırnova'da **Pelkata Mağarası**'nda da Aurignacien kültürünün varlığı saptanmıştır.

Bütün bu araştırma ve incelemelerin yanı sıra Bulgaristan'daki en önemli araştırmalardan biri de 1937 yılında yina İngilizlerin yapmış oldukları araştırmalaradır. Başta Dorothy Garrod olmak üzere İngilizlerin bu araştırmaları, Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda bulunan **Bacho-Kiro Mağarası**'nda gerçekleştirilmiştir. Bu mağara Drianovo yakınında bulunmaktadır. D. Garrod 1937 yılında burada yaptığı kazılar sonucunda 5 m. kalınlığında bir dolguda 11 arkeolojik seviyeden oluşan bir seriyi ortaya koymuştur. Bacho-Kiro'nun bu stratigrafisinde en eski iki seviye Moustérien'e aittir. Ancak bunlar alet bakımından fakirdirler. Aletler püskürük taşlardan üretilmişlerdir. Üst Paleolitik Aurignacien'e bağlanan birçok tabaka ve Moustérien görünümlü uçların yeniden görüldüğü daha geç bir seviye ile temsil edilmiştir.

Buradaki sistemli ve modern kazılar ise Janusz K. Kozłowski tarafından mağaranın yeniden ele alınmasıyla başlatılmıştır. Bu kazılarda Avrupa Üst Paleolitiğinin en eski tabakaları ortaya çıkarılmış görünmektedir. Gerçekten de 11-I tabakası GÖ. 43.000 yıl ile yaşlandırılmış ve Orta Würm'ün (Würm II-III) bir duraklama evresinde oluştuğu saptanmıştır. 35 cm. kalınlığında olan bu tabakada *Pytymus subterraneus* gibi bazı kemirgenlerin var olması, tabakanın nemli-ılıma bir ortamda oluştuğunu kanıtlar. J. Kozłowski tarafından kazılan Bacho-Kiro'nun 11. Tabakası, belki de aynı yatağın üst kısımlarında gelişen Aurignacien'in de kökenidir. İthal edilmiş çakmaktaşlarından üretilmiş dilgi üzerine bir alet topluluğu vermiştir. Bunlar aralarında çıkmalı ön kazıyıcıların da bulunduğu çok sayıda ön kazıyıcılar, az sayıda taşkalem, Aurignacien dilgiler, Dufour tipine yakın çok sayıda dilgicik, Font-Yves uçlar ve budanmış parçalardır. Üstteki 9. Tabakada dibi yarık bir kargı ucu bulunmuştur.

Bu Klasik Aurignacien'de aynı zamanda süs objeleri de üretiliyordu. Aurignacien her biri bir ya da birçok ocağın etrafında gelişen, farklı bir organizasyon gösteren 4 yerleşme seviyesine ayrılır.

Bacho-Kiro'da ocaklara göre taş endüstrinin (işçilik alanları, aletlerin dağılık bulunuşu ya da konsantrasyonu) ve fauna kalıntılarının (cervide) dağılımı J. K. Kozłowski'yi oturma yapılarında bir evrimi ortaya koymaya yöneltmiştir. En eskiden yeniye doğru yerleşmeler mağaranın içlerine doğru girmekte, yerleşme yüzeyi genişlemekte, ocakların sayısı, işçilik ve aletlerin sayısı artmaktadır. En eski seviye, sakinlerin çiğnemeleriyle biraz altüst olmuşsa bile, son yerleşmeler yoğun bir etkinliği göstermektedir.

Modern kazılar sayesinde Bacho-Kiro'nun Aurignacien'inde çeşitli yerleşme tiplerinden biri de saptanmıştır. Burada bloklar ve duvarlarla sınırlanmış çok küçük bir alan oturma yeri olarak kullanılmıştır. Konutun ve özellikle de ocak yapılarının kalitesi, Aurignacien insanları için açık bir gereksinme halini almaya başlamıştır. İşte bu mükemmelleşmeye doğru gelişen evreler Bacho-Kiro'da hissedilebilir şekildedir. Mağaranın iç düzenlemesi alt

tabakalardan üst tabakaya doğru belirginleşir. J.K. Kozlowski hem bir demografik büyümeye ya da grubun sosyal organizasyonundaki bir değişikliğe bağlı gibi görünen bu evrime hem de madde ekonomisi içindeki hiçbir değişikliğin neden olmadığına dikkati çekmektedir.

Orta Avrupa ve Balkanların Aurignacien gruplarının benzerliğinin tanımak kolay değildir. Taş endüstrinin nitelikleri özel değerlerinin kaybediyorlar ve daha genel görünüm kazanıyorlar: Bu durum Aurignacien olmayan dilgilerin sıklığı, çok sayıda taşkalemlerin, çoğunlukla yassı olan ön kazıyıcıların ve çok sayıda dilgiciklerin varlığıyla nitelenir. Bununla birlikte bir alışkanlık sürüp gider görünmektedir. Bu da *Mladec Uçları* denilen dibi yarık ya da baklava biçimli kargı uçlarının şekillendirilmesi alışkanlığıdır. Bu Almanya, Moravya, eski Yugoslavya, Polonya'daki ve Bacho-Kiro'nun C 9 Tabakasındaki gruplar arasında en iyi bağı oluşturur.

Aşağı ve Orta Tuna Havzası'nın geniş bölgeleri içinde görülen Aurignacien yerleşimler, yeniden saptanmaya başlanan merkezlerde farklılaşmıştır. Moravya, Karpatlar ve Balkanlar zanaatsal alışkanlıkların gelişebilmesine ve yeni alet gruplarına ulaşabilmesine yetecek kadar uzun bir süre burada yaşamış olması gereken gruplara yurt olmuştur.

Avrupa'nın bu güneydoğu bölgeleri içinde "Klasik" bir Aurignacien'in var oluşu, köken ve yayılma problemini ortaya koymaktadır. Köken tartışmalıdır. Bazıları, dilgili çekirdeklerin taşıyıcıları olan *Homo sapiens* gruplarının Ortadoğu'dan geldiklerini ileri sürerler.

Bacho-Kiro'nun 11. Tabakasında modern tipte, fakat arkaik bir insan dişi, dilgi üzerine bir endüstri ile birlikte bulunmuştur. Diğer araştırmacılar, Würm II-III buzularası ve Üst Paleolitiğin başlangıcı süresince bu evrimi düşünürler. Şayet bir yayılma oldu ise aktüel araştırmalar evreleri tanımlamaya olanak vermemektedirler. J. Hann'a göre batıdan doğuya doğru Aurignacien karakteristik elemanlarında bir azalma vardır.